

Vad innebär begreppet medicinskt ansvarig inom företagshälsovården?

Författare: Alf Svensson
Handledare: Docent Benkt Högstedt

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Bakgrund	4
Syfte och frågeställning	4
Metod	5
Resultat	5
Diskussion	9
Slutsats	9
Litteraturreferenser	10
Personreferenser	10
Acknowledgements	10

Sammanfattning

Vad innebär begreppet medicinskt ansvarig inom företagshälsovården?

Författare: Alf Svensson

Handledare: Docent Benkt Högstedt

Projektarbete vid Uppsala universitets företagsläkarutbildning 2008/2009

Inom hälso- och sjukvården förekommer ofta begreppet medicinskt ansvarig. Jag har under mina år som överläkare på medicinkliniken i Halmstad haft delegation som medicinskt ansvarig för Allergisektionen utan att fundera så mycket på vad detta har inneburit. I samband med den första kursveckan på Företagsläkarutbildningen diskuterade jag med flera av kursdeltagarna och det visade sig då att ingen riktigt visste vad det innebär att vara medicinskt ansvarig.

Jag har i mitt projektarbete försöka bringa klarhet över innebörden av uttrycket medicinskt ansvarig läkare. Jag ville försöka besvara följande frågor:

- Hur definieras begreppet medicinskt ansvarig läkare?
- Vilket ansvar har man som medicinskt ansvarig läkare?
- Vilka skyldigheter och vilka befogenheter har man som medicinskt ansvarig läkare?
- Hur skall vi tillämpa begreppet medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården?
- Finns det någon medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården som blivit anmäld till ansvarsnämnden på grund av brister i tjänsteutövningen?
- Finns det någon inom företagshälsovården som blivit fälld på grund av brister i tjänsteutövningen.

Jag har intervjuat en jurist på Läkarförbundet, en jurist på Socialstyrelsen, ordföranden för Svensk Företagsläkarförening, en som varit centralt medicinskt ansvarig läkare för Previa i 5 år och ordföranden för hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd.

Arbetet är en kvalitativ utredning med tolkning och bedömning intervjuerna och av vad som finns skrivet om begreppet medicinskt ansvarig eftersom det inte är att beteckna som ett numeriskt problem.

Resultat

Det finns ingen tydlig definition av begreppet medicinskt ansvarig läkare. Man har alltid det så kallade yrkesansvaret som är reglerat i lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område. När en läkare tar på sig att fullgöra vissa definierade ledningsuppgifter skapas ingen ny ansvarsnivå och det är inte fråga om att verksamhetschefen delegerar arbetsuppgifter till en medicinsk rådgivare. Det samlade administrativa och medicinska ledningsansvaret ligger kvar hos verksamhetschefen. Vilka skyldigheter och vilka befogenheter man har som medicinskt ledningsansvarig beror helt på hur uppdraget har formulerats. Det är mycket viktigt att uppdragsbeskrivningen är tydlig och noggrant åskådliggör för uppdragstagaren vilka förväntningar uppdragsgivaren har. Förutom beskrivning av ledningsuppgifterna skall det framgå vilken tid som förväntas avsättas och ersättningen för uppdraget. Det finns inget känt anmälningsärende angående ledningssystem inom företagshälsovården.

Bakgrund

Inom hälso- och sjukvården förekommer ofta begreppet medicinskt ansvarig. Då man läser i Socialstyrelsens författningssamling finner man på flera ställen uttrycken medicinskt ansvarig sköterska och medicinskt ansvarig läkare.

Jag har under mina år som överläkare på medicinkliniken i Halmstad haft delegation som medicinskt ansvarig för Allergisektionen utan att fundera så mycket på vad detta har inneburit. Klinikchefen har delegerat det medicinska ledningsansvaret till mig och jag har i min tur delegerat vissa delar vidare till olika sköterskor. I min nuvarande befattning som företagsläkare på Företagshälsan Tre Hjärtan i Halmstad har jag också blivit utsedd till att vara medicinskt ansvarig. I samband med den första kursveckan på Företagsläkarutbildningen diskuterade jag med flera av kursdeltagarna och det visade sig då att ingen riktigt vet vad det innebär att vara medicinskt ansvarig.

Då jag påbörjade projektet kändes frågeställningen viktig och det kändes angeläget att bringa klarhet i vad som gällde. I samband med sökning på Internet fann jag att det genom åren har förekommit en del debattartiklar i tidskrifter som Sjukhusläkaren, Distriktsläkaren och Läkartidningen som berört ämnet. Jag fann också att det finns en överenskommelse angående medicinskt ledningsansvar mellan Sveriges Läkareförbunds Chefsförening och Svenska Överläkarföreningen daterad 20000406 (1). I denna överenskommelse förbinder sig parterna att verka för att överenskommelsen blir känd och accepterad av medlemmarna och förs ut i praktisk tillämpning så snart som möjligt, detta har de dock inte lyckats med enligt min mening.

Hur en delegation skall utformas framgår av SOSFS 1997:14 (2). När man läser igenom denna författning finner man att den inte är tillämplig i min nuvarande arbetssituation, min VD kan inte delegera det medicinska ansvaret till mig enligt definitionen på ordet delegera. Med delegering avses i denna författning att någon som är formellt och reellt kompetent för en medicinsk arbetsuppgift överlåter denna till en annan person som har reell kompetens men saknar formell kompetens för uppgiften. Enligt definitionen skall en arbetsuppgift som delegeras vara klart definierad. Den som mottar delegering skall också ge sitt skriftliga medgivande och känna sig ha tillräckliga kunskaper och erfarenhet för uppgiften, annars får man inte motta delegeringen. All delegering skall vara skriftlig, personlig och tidsbegränsad, max 1 år. Dokumentationen av en delegering skall bevaras i minst tre år. Återkallelse av delegering dokumenteras på samma vis.

Efter drygt tjugo timmars letande på Internet insåg jag att jag inte blivit mycket klokare. Jag bestämde mig då för att intervjua några tunga befattningshavare för att försöka få svar på mina frågor.

Syfte och frågeställning

Jag har i mitt projektarbete försöka bringa klarhet över innebörden av uttrycket medicinskt ansvarig läkare. Jag ville försöka besvara följande frågor:

- Hur definieras begreppet medicinskt ansvarig läkare?
- Vilket ansvar har man som medicinskt ansvarig läkare?
- Vilka skyldigheter och vilka befogenheter har man som medicinskt ansvarig läkare?
- Hur skall vi tillämpa begreppet medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården?

- Finns det någon medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården som blivit anmäld till ansvarsnämnden på grund av brister i tjänsteutövningen?
- Finns det någon inom företagshälsovården som blivit fälld på grund av brister i tjänsteutövningen.

Metod

Jag har intervjuat en jurist på Läkarförbundet, en jurist på Socialstyrelsen, ordföranden för Svensk Företagsläkarförening, en som varit centralt medicinskt ansvarig läkare för Previa i 5 år och ordföranden för HSAN (hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd.)

Intervjuerna har genomförts per telefon. I samband med första telefonkontakten med respektive tjänsteman förelåg en tydlig osäkerhet hos var och en. Endast HSANs ordförande uppgav sig vara beredd att direkt genomföra intervjun utan några särskilda förberedelser. Tjänstemannen på HSAN har bara fått frågor kring ev. anmälningsfall. Övriga fick ta del av frågorna samt en beskrivning av projektarbetet per mail innan intervjun genomfördes. Telefonintervjuerna spelades in på band så att jag kunde återgå till dem vid ett senare tillfälle. Några har valt att komplettera sina svar med skriftligt svar per mail.

Arbetet är en kvalitativ utredning med tolkning och bedömning av intervjuerna och av vad som finns skrivet om begreppet medicinskt ansvarig eftersom frågeställningen inte är att beteckna som ett numeriskt problem.

Resultat

Fråga 1: Hur definieras begreppet medicinskt ansvarig läkare?

Svar från Socialstyrelsen: Det finns ingen entydig definition. Begreppet medicinskt ansvarig läkare används på vissa håll, men det saknar reglering i lag och skall helst undvikas för att inte öka förvirringen.

Svar från Svenska Läkarförbundet: Begreppet medicinskt ansvarig läkare används på vissa håll, men det saknar egentligen reglering i lag. Att inneha befattningen verksamhetschef föreskriver inte någon specifik medicinsk kompetens/utbildning. Ofta uppkommer frågan om vem som har det medicinska ledningsansvaret när chefen inte är läkare. Svar på den frågan är att verksamhetschefen alltid har det samlade ledningsansvaret, vilket också innefattar det medicinska ledningsansvaret. Detta oberoende av om verksamhetschefen är läkare, har annan sjukvårdsutbildning eller helt saknar medicinsk kompetens. Det finns ingen möjlighet att delegera detta samlade ansvar till annan befattningshavare.

Det finns en begränsning i verksamhetschefens befogenhet. Verksamhetschefen får bestämma över diagnostik eller vård och behandling av enskilda patienter endast om han eller hon har tillräcklig kompetens och erfarenhet för detta. Yrkesansvaret har att göra med läkarens arbete gentemot enskilda patienter medan medicinskt ledningsansvar rör frågor om medicinska rutiner, medicinsk säkerhet m.m. med perspektivet grupper av patienter. Således är det helt i lagstiftningens anda att man kan ha ett medicinskt ledningsansvar utan att ha kompetens för att ta ställning i enskilda patientärenden.

Svar från Svenska Företagsläkarföreningen: Det finns ingen tydlig definition. I de fall verksamhetschefen på grund av kompetensbrist måste uppdras åt annan att fullfölja enskilda ledningsuppgifter bör det tydligt anges omfattning, befogenheter och inskränkningar. Detta kallas olika, oftast medicinskt ledningsansvar.

Svar från Previa: Det finns ingen tydlig definition.

Inom Previa utser den lokale verksamhetschefen = Distriktschefen = DC en läkare, som skall vara lokalt medicinskt ledningsansvarig (LML). Den läkaren skall helst vara erfaren och kunna FHV.

I det medicinska ledningssystemet ingår:

1. Centralt medicinskt ledningsansvarig (CML) med i stort sett endast administrativa uppgifter och ansvar endast för dessa inom ramen för sin yrkesutövning gentemot arbetsgivaren
2. Regionalt medicinskt ledningsansvarig (RML) med ansvar för informationsspridning från CML till LML och vice versa, samt för att medverka vid utredningen av Lex Maria ärenden.
 - a. Ansvarar för att lagar, författningar och interna rutiner som reglerar hälso- och sjukvårdsarbetet görs kända inom regionen
 - b. Ansvarar för informationsflödet från och till CML respektive LML
 - c. Samverkar med DC vid introduktion av nyanställd personal
 - d. Ansvarar för att utan dröjsmål informera CML om eventuella Lex Maria ärenden
 - e. Rådgivande funktion för regionens ledningsgrupp i medicinska verksamhetsfrågor
 - f. Bevakar att nyanställd medicinsk personal får adekvat handledning och utbildning för uppfyllande av specialistkraven.
 - g. RML skall vara ledamot i arbetsgruppen för medicinska ledningsfrågor.
 - h. I funktionen RML ingår *inte* ansvar för diagnostik, vård eller behandling av enskild patient.
3. Lokalt medicinskt ledningsansvarig (LML)

Fråga 2: Vilket ansvar har man som medicinskt ansvarig läkare?

Svar från Socialstyrelsen: När en läkare tar på sig att fullgöra vissa definierade ledningsuppgifter tillskapas ingen ny ansvarsnivå och det är inte fråga om att verksamhetschefen delegerar arbetsuppgifter till en medicinsk rådgivare. Det samlade administrativa och medicinska ledningsansvaret ligger kvar hos verksamhetschefen. Verksamhetschef som inte är läkare är i grunden inte skyldig att utse någon som fullgör enskilda medicinska ledningsuppgifter, men det är oftast nödvändigt om verksamheten skall fungera tillfredställande. Verksamhetschefen får bestämma över diagnostik eller vård av enskilda patienter endast om han eller hon har tillräcklig kompetens och erfarenhet för detta. För att behandla enskilda patienter måste man ha kompetens för detta. Det så kallade yrkesansvaret är reglerat i lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område (3).

Svar från Svenska Läkarförbundet: När en läkare tar på sig att fullgöra vissa definierade ledningsuppgifter tillskapas ingen ny ansvarsnivå och det är inte fråga om att verksamhetschefen delegerar arbetsuppgifter till medicinsk rådgivare. Det samlade administrativa och medicinska ledningsansvaret ligger kvar hos verksamhetschefen. Detta till

skillnad från delegering av medicinska arbetsuppgifter då ansvar flyttas från den som delegerar (den med formell och reell kompetens) till den som tar emot delegationen.

Svar från Svenska Företagsläkarföreningen: Det som avtalats. Det samlade ledningsansvaret åvilar verksamhetschefen.

Svar från Previa: Juridiskt har den medicinskt ansvarige läkaren inget ansvar annat än för sin egen yrkesutövning. Inom (och inför) Previa har läkaren ansvar för att på ett godtagbart sätt genomföra sitt uppdrag att vara medicinskt ledningsansvarig. I uppdraget ingår:

- Rådgivare till DC när det gäller regelverket för medicinsk verksamhet
- Bevakar behovet av information, rutiner och annat som är nödvändigt för att utveckla den medicinska verksamheten, och skall därför ingå i lokal kvalitetsutvecklingsgrupp
- Rapporterar avvikelser i den medicinska verksamheten till DC
- Rapporterar utan dröjsmål händelser som kan falla under Lex Maria till DC och Regionalt Medicinskt Ledningsansvarig.
- Samverkar med DC vid introduktion av nyanställd personal och vid fortbildning av redan anställd personal
- Informerar RML om situationen inom sitt verksamhetsområde, samt för fram behov av utveckling
- I funktionen LML ingår ledningsfunktioner vid utövande av diagnostik och vård eller behandling av individuella patienter inom den egna enheten.
- LML ansvarar för de delegeringar som verksamheten vid enheten kräver.

Fråga 3: Vilka skyldigheter och vilka befogenheter har man som medicinskt ansvarig läkare?

Svar från Socialstyrelsen: Det beror helt på hur uppdraget har formulerats.

Svar från Svenska Läkarförbundet: Det beror på hur uppdraget har formulerats.

Svar från Svenska Företagsläkarföreningen: Följa lagar och förordningar. Lag är ej förhandlingsbar. Författning med skall-krav måste följas, bör-krav kan man bortse från med väldigt bra motivering. Befogenheten beror på hur avtalet med verksamhetschefen formulerats.

Svar från Previa: Se ovan

Fråga 4: Hur skall vi tillämpa begreppet medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården?

Svar från Socialstyrelsen: Enligt lagen får verksamhetschefen uppdra åt sådan befattningshavare inom verksamheten som har tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullgöra enskilda ledningsuppgifter. Observera formuleringen "får uppdra", d.v.s. det föreligger ingen skyldighet för verksamhetschefen att uppdra åt annan att fullgöra vissa ledningsuppgifter. Det är ett uppdrag man får och det skiljer sig ganska mycket åt beroende på vilken typ av verksamhet som det berör, det är en överenskommelse mellan verksamhetschefen och uppdragstagaren. Det är mycket viktigt att uppdragsbeskrivningen är

tydlig och noggrant åskådliggör för uppdragstagaren vilka förväntningar uppdragsgivaren har. Vid översyn av olika ledningssystem finner man ofta brister i uppdragen från vårdgivare till verksamhetschef och man kan då misstänka att det även finns brister i uppdragsbeskrivningen för medicinskt ansvariga läkare.

Svar från Svenska Läkarförbundet: Enligt lagen får verksamhetschefen ”uppdra åt sådan befattningshavare inom verksamheten som har tillräcklig kompetens och erfarenhet att fullgöra enskilda ledningsuppgifter”. Verksamhetschef som inte är läkare är i grunden inte skyldig att utse någon som fullgör enskilda medicinska ledningsuppgifter, men det är oftast nödvändigt om verksamheten skall fungera tillfredsställande. Om det rör sig om flera ledningsuppgifter kan de utan hinder fördelas på flera läkare. Det finns ingen standardmodell för hur man formulerar ett uppdrag till en läkare att fullgöra vissa ledningsuppgifter. Det är en individuell överenskommelse i varje enskilt fall som ligger till grund för uppdraget. Förutom beskrivning av ledningsuppgifterna skall det framgå vilken tid som förväntas avsättas och ersättningen för uppdraget.

Svar från Svenska Företagsläkarföreningen: Se till att uppdragets omfattning dokumenteras skriftligt. Skicka verksamhetschefen och den medicinskt ledningsansvarige på utbildning. Se till att det finns tid avsatt för att utöva uppdraget. Se till att lönen korrigeras därefter! Det finns i större kedjor möjlighet att vårdprocesser och rutiner, t.ex. hälsoundersökningar, avgörs av någon annan central stab, det är då viktigt att man själv anser sig kunna följa dessa. Ansvaret ligger HELT på verksamhetschefen/MLA. Blir det ett ansvarsärende kan den närmast behandlande bli fälld men även de som ansvarar för rutinen.

Svar från Previa: Verksamhetschefen har i stort sett hela ansvaret, de enskilda legitimerade yrkesutövarna har det professionella ansvaret vid vård och behandling av enskild patient. Det är det ansvaret som verksamhetschefen måste överlåta till en läkare, egentligen ingenting annat. Allt annat är uppdrag, som verksamhetschefen ger till en läkare, för att det av olika orsaker är lämpligt.

Fråga 5 och 6:

Finns det någon medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården som blivit anmäld till ansvarsnämnden på grund av brister i tjänsteutövningen?

Finns det någon inom företagshälsovården som blivit fälld på grund av brister i tjänsteutövningen.

Svar från HSAN: 2008 fick HSAN in ca 4600 anmälningar men endast en handfull gällde företagshälsovården. Ca 2 % av alla anmälningar leder till någon påföljd. Vad beträffar företagshälsovården förekommer framförallt anmärkningar angående tystnadsplikten, problem kan ha uppkommit i anslutning till rehabmöten och avstämningsmöten. Det har även förekommit anmälningar i rehabärenden där en patient anmält läkaren på grund av brister i sjukskrivningen.

Ordföranden kan inte erinra sig något anmälningsfall där en medicinskt ansvarig läkare inom företagshälsovården blivit anmäld på grund av brister i ledningssystemet och således inte heller några fällande domar.

Diskussion

Då jag tog kontakt med var och en av dem som jag intervjuat fick jag intrycket att det rådde stor oklarhet kring frågeställningen. Ingen kunde eller ville svara direkt i anslutning till första telefonkontakten. Efter det att var och en fått ta del av frågorna i skriftlig form fick jag in tämligen samstämmiga svar på mina frågor. De utfrågade hade då haft möjlighet att i lugn och ro begrunda frågorna och tid för att söka upp svar på frågorna.

Då jag summerade resultatet insåg jag att mina misstankar om oklarhet kring begreppet var välgrundade. Både tjänstemannen från socialstyrelsen och tjänstemannen från Läkarförbundet påpekade att begreppet medicinskt ansvarig läkare saknar reglering i lag och skall därför helst undvikas.

Det framgick tydligt av svaren som jag fått att det inte är tal om en delegation från verksamhetschef till läkare. Vid delegation flyttas ansvaret från den som delegerar (den med formell och reell kompetens) till den som tar emot delegationen.

Den som är medicinskt ledningsansvarig har fått ett uppdrag av verksamhetschefen att fullgöra vissa väldefinierade ledningsuppgifter och det är inte frågan om att verksamhetschefen delegerar arbetsuppgifter till en medicinsk rådgivare. Det samlade administrativa och medicinska ledningsansvaret ligger kvar hos verksamhetschefen. Det är av största vikt att uppdraget är tydligt formulerat för att missförstånd skall kunna undvikas. Uppdragets omfattning skall dokumenteras skriftligt och det bör framgå vilken tid som förväntas avsättas och ersättningen för uppdraget.

Previa har valt en modell med 3 nivåer där det finns en medicinskt ledningsansvarig på varje nivå. Denna modell gynnar sannolikt inte patientsäkerheten och enligt min mening blir det mer otydligt vem som egentligen bär ansvaret.

Det var glädjande att höra att det inte fanns något känt anmälningsärende rörande medicinskt ledningsansvar. HSANs ordförande påpekade att brister i olika ledningssystem då och då leder till påpekanden från tillsynsmyndigheten.

Slutsatser

1. Det finns ingen tydlig definition av begreppet medicinskt ansvarig läkare.
2. Man har alltid det så kallade yrkesansvaret som är reglerat i lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område. När en läkare tar på sig att fullgöra vissa definierade ledningsuppgifter tillskapas ingen ny ansvarsnivå och det är inte fråga om att verksamhetschefen delegerar arbetsuppgifter till en medicinsk rådgivare. Det samlade administrativa och medicinska ledningsansvaret ligger kvar hos verksamhetschefen.
3. Vilka skyldigheter och vilka befogenheter man har som medicinskt ledningsansvarig beror helt på hur uppdraget har formulerats.
4. Det är mycket viktigt att uppdragsbeskrivningen är tydlig och noggrant åskådliggör för uppdragstagaren vilka förväntningar uppdragsgivaren har. Förutom beskrivning av ledningsuppgifterna skall det framgå vilken tid som förväntas avsättas och ersättningen för uppdraget.
5. Det finns inget känt anmälningsärende angående ledningssystem inom företagshälsovården.

Litteraturreferenser

1. Överenskommelse angående medicinskt ledningsansvar Stockholm den 6 april 2000 mellan Sveriges Läkarförbunds Chefsförening och Svenska Överläkarföreningen.

2. SOSFS 1997:14 Delegering av arbetsuppgifter inom hälso- och sjukvård och tandvård

3. SFS 1998:532 Lag om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område

Personreferenser

Pål Resare	jurist	Socialstyrelsen
Erika Engdal	jurist	Svenska läkarförbundet
Jan Rosén	företagsläkare/ordförande	Svenska företagsläkarföreningen
Hans-Erik Norberg	företagsläkare	Previa
Lars-Åke Johnsson	ordförande	HSAN

Acknowledgements

Reine Attefors	företagsläkare och arbetskamrat
Carl Olofsson	privatläkare
Annika Svensson	min hustru